

Öğretmenlerin Hizmet İçi Eğitiminde Üniversitelerin Rolü

Cevat CELEP (*)

Eğitim; bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (1). Toplumsal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak öğrencilere yeni bilgiler ile yeni davranışlar kazandırma ihtiyacı doğmaktadır. Bu nedenle, öğretmenlere, öğrencilerde yeni davranış değişiklikleri oluşturabilme ve yeni bilgileri verebilme niteliklerinin kazandırılması zorunludur. Bunu sağlayabilmenin bir yolu da hizmet içi eğitimidir.

Hizmet içi eğitim; özel ve tüzel kişilere ait işyerlerinde, belirli maaş veya ücret karşılığında işe alınmış ve çalışmakta olan bireylere, görevleri ile ilgili bilgi, beceri ve tutum kazanmalarını sağlamak için yapılan eğitimidir (2). Hizmet içi eğitimi zorunlu kılan sebeplerin başında bilimsel ve teknolojik gelişmeler gelmektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak da toplumsal ihtiyaçlarda değişiklikler olmaktadır. Okul açık bir toplumsal sistem olduğundan, toplumun bu değişen ihtiyacından hemen etkilenmektedir. Okul, bu değişen ihtiyacı karşılama doğrultusunda gelişme göstermediğinde, çevreden kopmasına ve bireylerin okuldan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak da, toplumsal, ekonomik ve kültürel gibi temel işlevlerini eğitim yerine getiremediğinden toplumsal dengenin bozulması kendisini göstermeye başlayacaktır.

Öğretmenlerimize emanet ettiğimiz çocuk ve gençlerimizin her türlü başarısı, bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda eğitim ve öğretimdeki gelişmelere, plan ve programların sağlıklı olmasına bağlıdır (3). Dolayısıyla bunların uygulayıcısı durumunda olan öğretmenlerimizin

(*) S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi Planlaması, Tefteşi ve Ekonomisi Anabilimdalı Doktora Öğrencisi.

(1) Selahattin Ertürk. Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Yelkentepe Yayınları No: 4, 1986, s. 12.

(2) Haydar Taymaz. Hizmet İçi Eğitim. Ankara: A.Ü. E.B.F. Yayınları No: 94, 1981, s. 4.

(3) M.E.G.S.B. **Yöneticilerin Semineri Notları**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1987, s. 16.

gelişmesine bağlıdır. Toplum kalkınmasında temel faktör olan öğretmenlerimizin, belki başka meslek alanlarından daha öncelikle kendilerini hizmet süresince yetiştirmeleri gerekmektedir (4).

Öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerine geçmeden önce, öğretmen yetiştirme sistemine kısaca değinilerek, öğretmenlerin eğitimlerine ilişkin farklılıkları belirtmekte yarar vardır.

Bugün 350.000'i aşkın öğretmen MEGSB bünyesinde yer almaktadır. Bu öğretmenler çok değişik düzeyde öğrenim görmüşlerdir. Öğretmen yetiştiren kurumların tarihsel gelişimine baktığımız zaman şöyle bir gelişme gösterir.

Okulöncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme 1927 yılında "Ana Muallim Mektebi" ile başlamış ve 1960 yılında Ankara Kız Teknik Öğretmen Okulu'ndan açılan "Çocuk Bakımı ve Bıçkı Dikiş Bölümü" bu görevi yerine getirmeye çalışmıştır. Daha sonraları eğitim enstitülerinde "Çocuk Gelişimi ve Bakımı Bölümü" açılmıştır. En son olarak fakülte düzeyinde "Çocuk Gelişimi ve Bakımı Bölümü"nde bu alana yönelik öğretmen yetiştirilmeye başlanmıştır.

İlkokula öğretmen yetiştirmenin de değişik boyutları olmuştur. İlk olarak 1924 yılında 5 yıllık öğretmen okulunda (lise düzeyinde) ilkokullara öğretmen yetiştirilmesine başlanmış ve bu tür okulların öğretim süresi 1932-1933 öğretim yılında 6 yıla çıkarılmıştır. Köy ilkokullarına öğretmen yetiştirmek üzere Köy enstitüleri kurulmuş ve 3238 sayılı "Köy Eğitim Kanunu" nun arkasından 3704 sayılı "Köy Eğitim Kursları" ile "Köy Öğretmen Okulları İdaresi" ile ilgili yeni kanunlar çıkarılmış, son olarak da köy enstitüleriyle ilgili 4274 sayılı kanun yayımlanmıştır. Bu kanunlar çerçevesinde okuma-yazma bilen ve askerliğini çavuş olarak yapanlar "Eğitmen" olarak köy ilkokullarına (3 yıllık) atanmıştır.

Daha sonra lise düzeyinde 3 yıllık Yüksek Köy Enstitüsü kurulmuştur. 6234 sayılı kanunla 1953 ilkokula öğretmen yetiştiren kurumlar "İlköğretmen Okulu" adı altında birleştirilmiş ve ilkokul üzerine 6, ortaokul üzerine 3 yıllık öğrenim vermişlerdir. 1963 yılında bu okulların öğretim süresi 1 yıl artırılmış ve bu yıllarda öğretmen açığı nedeniyle "muvakkat öğretmen" ve "yedek subay öğretmen" uygulamasına başlanmıştır. 1973 yılında ilköğretmen okulları ilköğretmen liselerine dönüştürülmüştür. Bu dönemde 2 yıllık eğitim enstitüleri kurulmuş olup, bu uygulamaya enstitülerin fakülteye dönüştürüldüğü 1981 yılına kadar devam edilmiştir.

Ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmeye ise 1926-1927 yılında "Orta Muallim Mektebi"nde başlanmış ve bu okulun öğretim süresi liseden

(4) İ. Ethem Başaran. "8952 İlk ve Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Katıldığı Hizmet İçi Eğitim Araştırması", ANKARA: MEB Eğitim Müdürlüğü Yayınları s. 13.

sonra 2 yıl olmuştur. Gazi Eğitim Enstitüsü olarak ad değiştiren okulun öğretim süresi 1932 yılında 3 yıla çıkarılmıştır. Bu alanda bir çok eğitim enstitüsü açılmış olup, bu uygulamaya 2547 sayılı YÖK Kanunu çıkarılıncaya kadar devam edilmiş ve 1981 yılında enstitüler fakülteye dönüştürülerek Üniversitelere bağlanmıştır.

Bu tarihsel gelişim içerisinde öğretmenlerin ilkökul, ortaokul, lise, 2 yıllık yüksek okul ve 3 yıllık yüksek okul gibi farklı öğrenime sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum ise, öğretmenlerin değişmelere ayak uydurabilmeleri ve alan-öğretmenlik formasyonlarının geliştirilmesine yönelik olarak düzenlenecek olan hizmet içi eğitim programlarının farklılıklara dayalı olmasını ortaya çıkarmaktadır.

Öğretmenlerin hizmet içi eğitim çalışmalarını yürüten MEGSB "Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığı"nın kuruluşu 1966 yılına kadar uzanmaktadır. Bu Daire tarafından 1959-1981 yılları arasında açılan 1710 hizmet için eğitim kursuna 94285 öğretmen ve idareci personel katılmıştır (5).

Öğretmenlerin öğretmenlik formasyonu ve alanları konusunda lisans, lisans üstü eğitim yapmaları ile çeşitli hizmet içi eğitim kurslarından geçirilmeleri gerektiğine ilişkin çeşitli kanun ve yönetmelikler vardır.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 48. maddesinde; "öğretmenlerin daha üst öğrenim görmelerini sağlamak üzere yaz ve akşam okulları açılır veya hizmet için yetiştirilmeleri amacıyla kurs ve seminerler düzenlenir" denilmektedir.

Ayrıca, 49. maddesinde de; "yurtiçi ve yurtdışında daha üst öğrenim yapma veya bilgi; görgü ve ihtisaslarını artırmak isteyen öğretmenlerin belli şartlarla maaşlı veya maaşsız izinli sayılmaları sağlanır" denilmektedir.

Diğer taraftan, 657 sayılı DMK'nun 78. maddesine dayanılarak öğretmenlerin mesleki bilgilerini artırmak amacıyla kurum tarafından veya dış burslarla yurtdışına gönderilebileceği belirtilmektedir. Öğretmenlerin yabancı dil öğrenmelerini sağlamak amacıyla Devlet Lisan Okulunda dil öğrenimi yapabilmeleri ve kamu yönetimi alanında TODAİ'de yüksek lisans eğitimi yapabilmelerini sağlamaya yönelik olarak 8 ay süreyle 657 sayılı kanun çerçevesinde maaşlı izin verilebilmektedir.

Milli Eğitim Temel Kanunu'na dayanılarak 17 Mayıs 1976 tarih ve 15590 sayılı Resmi Gazete'de "Öğretmenlerin Yurtiçinde Hizmet İçi Eğitim Yoluyla Yetiştirilmeleri Hakkındaki Yönetmelik" yayınlanmıştır. Bu yönetmeliğe göre öğretmenlerin ancak binde ikisinie her yıl maaşlı izin ile lisans üstü eğitim yapmaları ve kurs veya seminerlere katılmalarına imkan tanınmaktadır.

(5) MEB, Milli Eğitim Hizmetinde Öğretmen ve Eğitim Uzmanları (Durum ve Sorunlar). Ankara: MEB Talim ve Terbiye Başkanlığı. 1982. s. 48.

Bu kanunun çıktığı yıl dikkate alınarak her yıl bu oranlar doğrultusunda öğretmenlere maaşlı veya maaşsız izin verildiği varsayılırsa, şimdiye kadar en fazla 7000 öğretmene maaşlı izin, 3000 öğretmene maaşsız izin verilerek suretiyle eğitim yapmaları veya kurs ve seminerlere katılmaları sağlanabilmektedir. Ancak, sayısal verilerin bu kadar olduğu sanılmamaktadır.

MEGSB'nın öğretmenlerin hizmet içi eğitimde yetiştirilmeleri veya lisans ve lisans üstü eğitim yapmaları konusundaki çalışmaların yeterli olduğu söylenemez. Öğretmen yetiştiren okulların üniversitelere bağlanması nedeniyle, öğretmenlerin lisans ve lisans üstü eğitim yapmaları konusunda üniversitelere önemli görevler düşmektedir. Ancak bunu sağlayabilmek için çalışmaların MEGSB ile koordinasyonlu bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

2 ve 3 yıllık eğitim enstitüsü mezunlarının lisans eğitimi yapabilmeleri için YÖK tarafından çıkarılan ve 18 Kasım 1983 tarih ve 18223 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan "Öğretmen Yetiştiren Yüksekokul Mezunlarının Lisans Öğrenimi Yapmaları Hakkındaki Yönetmelik" ile öğretmenlere eğitim enstitüsü kökenli fakültelerde lisans tamamlama eğitimi yapma imkanı sağlanmıştır.

Bu Yönetmelik doğrultusunda çeşitli fakültelerde lisans tamamlama eğitimine başlanmıştır. Bu konuda MEGSB'nde sağlıklı veriler bulunmamasıyla beraber, bu programa devam eden öğretmenlerin dağılımı şöyledir.

Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi'nde 1986 yılında Fizik, Kimya, Biyoloji, İngilizce ve Matematik dallarında toplam 160 öğretmen, 1987 yılında 230 öğretmen lisans tamamlama programına kayıt yaptırmıştır.

9 Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi'nde 1987 yılında Grafik, Tarih, İngilizce, Coğrafya, Beden Eğitimi, Fizik, Biyoloji, Kimya ve Resim-İş dallarında 223 öğretmen lisans tamamlama programına kayıt yaptırmıştır. Bu fakültelerde yaz döneminde lisans tamamlama programına devam eden öğretmenlere 3 ay maaşlı izin Bakanlık tarafından verilmiştir. Bunun yanı sıra Bakanlığa intikal etmeyen ve Bakanlığın bilgisi dışında 1000 dolayında öğretmen de diğer fakültelerde lisans tamamlama eğitimine devam etmektedir.

Ayrıca, 1983-1986 yılları arasında lisans tamamlama ve yüksek lisans eğitimi için 60 öğretmene maaşlı izin verilmiştir.

Bakanlık kadrosunda görev alan ve 2 veya 3 yıllık eğitim enstitüsü mezunu öğretmenlerin sayısı tahminen 120.000 dolayındadır. Oysa, bu öğretmenlerde lisans tamamlama eğitimi yapanların sayısı en iyimser tahminle 2000'i bulmaktadır.

Bakanlık tarafından en son olarak kabul edilen öğretmen yetiştirme politikasına göre, öğretmenlerin en az 4 yıllık fakülte öğrenimine sahip olmaları gerekmektedir.

Diğer taraftan, öğretmen lisesi mezunu toplam 130.000 öğretmenin ön lisans eğitimi yapabilmeleri için Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi tarafından ön lisans programı açılmıştır. MEGSB ile Anadolu Üniversitesi yapılan mutabakat gereğince 1985-1988 yılları arasında bu öğretmenlerin ön lisans geçirmeleri öngörülmüştür. Açıköğretim Fakültesi tarafından yürütülen ön lisans programına 1985-1986 öğretim yılında 46.770, 1986-1987 öğretim yılında 72.982 öğretmen kayıt yaptırmıştır. Bu öğretmenlerden 35.900'u ön lisans programından mezun olmuş ve 10.870'i kalmıştır.

Halen kalan öğretmenlerle birlikte 83.852 öğretmen ön lisans eğitimine devam etmektedir. Öğretmenlerin ön lisans eğitimi için MEGSB'nca 1986 yılına 4.300.000.000 TL, 1987 yılında 5.112.000.000 TL olmak üzere toplam 9.412.000.000 TL ödenek ayrılmıştır. Öğretmen lisesi mezunu 129.752'i öğretmenin ön lisans eğitimi için yapılacak harcamanın 15.000.000.000 TL olacağı tahmin edilmektedir. Bugünkü şartlarda öğretmenlerimiz için yapılan bu harcamanın büyük oran teşkil ettiği söylenemez.

Ön lisans projesi de göstermektedir ki Bakanlık ile Üniversiteler arasında koordinasyon sağlandığı takdirde, öğretmenlerin eğitiminde üniversitelerin önemli rol üstlenebilecekleri ve bu tür eğitimin Bakanlığa mali açıdan önemli yük getirmeyeceğidir. Öğretmen lisesi mezunu öğretmenlerin ön lisans eğitimlerinden sonra yaklaşık 280.000 öğretmenin lisans eğitimi yapmaları ihtiyacı ortaya çıkacaktır.

Ancak, böylesine büyük bir öğretmen kitlesini lisans eğitiminden geçirmenin büyük güçlükleri vardır. Bu güçlüklerin başında, lisans tamamlama eğitimi veren fakültelerin bulunduğu bölge dışındaki öğretmenlerin eğitime devam edemeyecekleridir. Ayrıca, lisans tamamlama eğitiminin mesai saatleri içerisinde yapılması halinde, o bölgedeki öğretmenlerin de eğitime devam etmeleri güçleşecektir.

Enstitü kökenli eğitim fakültelerinin büyük bir bölümü maddi imkan ve öğretim üyesi yetersizliğinden dolayı bu programı açmamaları da diğer bir güçlüktür. MEGSB'nin lisans tamamlama eğitimi yapan tüm öğretmenlere öğretim yılı içerisinde izin vermesi de mümkün değildir. Bu alandaki sorunlardan birisi de lisans tamamlama programlarındaki dersler konusunda bir bütünlük sağlanmamış olumasıdır.

Öğretmenlik mesleği genelde homojen olmayan bir yapıya sahiptir. Öğretmenler, yetiştikleri okullar, çalıştıkları eğitim kurumları, branşları, kıdemleri, coğrafi bölge veya yöresel dağılımları gibi değişkenler yönünden farklı gruplar oluştururlar. Bu grupların varolan yeterlikleri, beklentileri, hizmet içinde yetiştirme motivasyonları birbirinden farklıdır (6).

(6) Aytaç Açıklan. "Üniversitelerde Öğretmenlerin Hizmet İçinde Yetiştirilmesi," **Eğitim Fakültesi Dergisi**. Ankara: H.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını. Özel Sayı: 2, 1987, s. 252.

Öğretmenlerin eğitim kurumlarına göre dağılımları; 3000 okul öncesi, 226.000'i temel eğitim birinci kademe, 41.000'i temel eğitim ikinci kademe, 30.000'i orta eğitim şeklindedir. Diğer bir değişken boyutu ise, orta eğitimde görev alan öğretmenlerin genel lise, endüstri meslek, kız meslek, imamhatip, ticaret liselerine dağılmış oldukları gözlenmektedir. Böylesine değişken bir özelliğe sahip olan öğretmenlere tek bir programla lisans veya lisans üstü eğitim vermek mümkün değildir. Öğretmenlerin gerek mezun oldukları, gerekse çalıştıkları okul dikkate alınarak, ilgili fakültelerde eğitim yapma imkanlarının sağlanmasında yarar vardır.

Öğretmenlere hizmet içinde sağlanacak eğitimde; öğretmenin öğretmen etkinliklerinin yöneldiği amaca ilişkin algısı, öğrencilere ilişkin algısı, kendi konu alanına ilişkin bilgi düzeyi ve öğretim tekniklerindeki yeterliği dikkate alınmalıdır (7).

Öğretmene verilecek hizmet içi eğitimin amacı öğretmeni yetiştirmek olmalıdır. Öğretmeni geliştirmek demek, öğretmenin öğretim eylemine ilişkin becerilerinin rutine edilmesi, onun öğretimle ilgili en son gelişmeleri izlemesinin sağlanması demek değil, birey olarak gelişmesidir. Öğretmenin kendisine, okulunu, öğretim programlarını ve öğrencilerini farklı görmesi, farklı algılamasıdır (8).

Öğretmen yetiştiren kurumların üniversitelere bağlanması ve öğretmenlik mesleğinin çok değişik boyutlarının olması nedeniyle, öğretmenlere kazandırılacak yenileşmeye yönelik formasyon ve alan bilgilerinin üniversiteler tarafından verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, MEGSB Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığının bu konuda şimdiye kadar yeterli hizmetler verememesi, Bakanlıkta yeterli uzman personel bulunmaması ile yeni bilgi ve becerilerin öğretim görevlileri tarafından daha iyi bir şekilde verilebileceği varsayımı, öğretmenlerin hizmet içi eğitiminde üniversitelerin rolüne daha da önem kazandırmaktadır.

Öneriler:

Bu sınırlı çalışmada ortaya çıkan yargılara dayanılarak şu öneriler getirilebilir:

1. Eğitim enstitüsü mezunlarının lisans eğitimi yapmalarına ilişkin uygulamanın etkinlik kazanması için;

a) Eğitim enstitüsü kökenli fakültelerin öğretim üyesi açığının kapatılması zorunludur.

b) Bu fakültelerin tamamında tüm bilim dallarında lisans tamamlama programının açılmasına çalışılmalıdır.

(7) Mustafa Aydın. "Bir Hizmet İçi Eğitim Olarak Denetim". *Eğitim Fakültesi Dergisi*. Ankara: H.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını Özel Sayı: 2, 1987, s. 241.

(8) Aydın, a.g.e. s. 242.

c) Fakültelerdeki lisans tamamlama programları arasında bütünlük ile bilim dallarına göre alınacak derslerin çeşitleri ve kredi sayılarının aynı olması sağlanmalıdır.

d) Fakültelerin bulunduğu bölgedeki öğretmenlerin akşam saatlerinde programa devamlarına imkan tanınmalı, bölge dışındaki bütün öğretmenler için ise aynı fakültelerde yaz dönemine lisans tamamlama programı açılmalıdır.

e) Yaz döneminde lisans tamamlama eğitimine devam edecek olan öğretmenlerin yatak ve beslenme ihtiyacı MEGSB tarafından karşılanmalıdır.

2. Açıköğretim Fakültesi tarafından ilköğretmen okulu mezunu öğretmenlere yönelik olarak yürütülen ön lisans projesinin tamamlanmasını müteakip aynı öğretmenler için bu Fakültede lisans tamamlama programı açılması veya bu konuda Fakülteye ödenek verilmesi gereklidir.

3. Öğretmenlerin lisans ve lisans üstü eğitimleri konusunda MEGSB bütçesinden ödenek ayrılmalı veya ilgili üniversitelere bu konuda ödenek verilmelidir.

4. Lisans tamamlama programında yer alacak dersler alan ve öğretmenlik formasyonuna yönelik olmalıdır.

5. Gerek lisans tamamlama eğitiminin muhtevasının belirlenmesinde, gerekse çalışmaların yürütülmesinde MEGSB ile üniversiteler arasında sağlıklı koordinasyonun kurulması zorunludur.

6. Öğretmenlerin eğitim programlarına katılımının sağlanması için maddi ve yönetsel ödüllendirme etkili hale getirilmeleir.

7. Öğretmenlerin hizmet içi eğitim ihtiyacı, teftiş ve sicil raporları ile her yıl sistematik olarak yapılacak araştırma sonuçlarına göre bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda tesbit edilmelidir.

8. MEGSB'nın hizmet içi eğitim çalışmalarını etkin bir şekilde yürütülmesini sağlayacak kapsamlı ve işlevsel yeni bir birim kurulmalı ve etkin kararlar alabilme yetkisiyle donatılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Açıkalin, Aytaç. "Üniversitelerde Öğretmenlerin Hizmet İçide Yetiştirilmesi", **Eğitim Fakültesi Dergisi**. Ankara: H.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını Özel Sayı: 2, 1987, s. 252.

2. Aydın, Mustafa. "Bir Hizmet İçi Eğitim Olarak Denetim", **Eğitim Fakültesi Dergisi**. Ankara: H.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını Özel Sayı: 2, s. 241.

3. Başaran, I. Ethem. "8952 İlk ve Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Katıldığı Hizmet İçi Eğitim Araştırması", Ankara: MEB Eğitim Müdürlüğü Yayınları, s. 13.

4. Ertürk, Selahattin. **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Yelken-tepe Yayınları No: 4, 1986, s. 12.

5. MEB. **Milli Eğitim Hizmetinde Öğretmen ve Eğitim Uzmanları (Durum ve Sorunlar)**. Ankara: MEB Talim56 ve Terbiye Başkanlığı. 1982, s. 48.

6. MEGSB. **Yöneticilerin Semineri Notları**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1987. s. 16.

7. Taymaz, Haydar. **Hizmet İçi Eğitim**. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 94, 1981, s. 4.